

T. XXV (2022) Z. 4 (68)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2022.143258

**ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ**

Gazetka Radiowa (1937–
1938): An illustrated weekly
magazine for older children
and the radio guide market in
interwar Poland

**„Gazetka Radiowa”
(1937–1938) —
ilustrowany tygodnik
dla dzieci i młodzieży
na tle czasopiśmiennictwa
radiowego Drugiej
Rzeczypospolitej**

Katedra Dziennikarstwa
i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
ul. Uniwersytecka 17
PL 25-406 Kielce
e-mail: izabela.krasinska@ujk.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-5897-9333>

**Izabela
KRASIŃSKA**

KEY WORDS:

Polish press in the 20th century, radio magazines in
interwar Poland, children and teen magazines

SŁOWA KLUCZOWE:

czasopisma radiowe, czasopisma dla dzieci i młodzieży,
„Gazetka Radiowa”, radiofonia, Druga Rzeczypospolita

ABSTRACT

The article presents a profile of *Gazetka Radiowa* published in Warsaw in 1937–1938, addressed to the youngest users of the radio, then a rapidly expanding new medium. The profile covers key aspects of the magazine's printing process, sales and marketing as well as an analysis of its content in comparison with other periodicals of this kind. An estimated fifty titles were launched in Poland in the radio guide market segment after the first issue of *Przegląd Radiotechniczny* went to print in 1923. While providing information about radio programmes and technology, they led the way in the transition to a new age of public communication.

ABSTRAKT

W artykule scharakteryzowano ukazującą się w Warszawie w latach 1937–1938 „Gazetkę Radiową” adresowaną do najmłodszych użytkowników — nowego w tamtych czasach środka masowego przekazu — radia. Dokonano analizy formalno-wydawniczej oraz zawartości treściowej periodyku, zaprezentowano go na tle innych polskich czasopism radiowych dwudziestolecia międzywojennego. Szacuje się, że od 1923 r., kiedy to prasy drukarskie opuścił pierwszy polski periodyk radiowy pt. „Przegląd Radiotechniczny”, ukazywało się w Polsce przeszło 50 tytułów z tego segmentu prasowego. Na ich łamach zwracano uwagę na różne aspekty radiotechniki oraz radia jako powszechnego nadawcy.

Streszczenie

W dwudziestoleciu międzywojenny w Polsce rozwinęło się nowe medium — radio, a wraz z nim doszło do masowej produkcji radioodbiorników. Wraz z postępem radiofonii zaczęły powstawać wspierające to medium czasopisma radiowe. Obok publikowania i omawiania programów ich celem była popularyzacja wśród społeczeństwa radia. Uczyły, jak z niego korzystać, publikowały fragmenty ciekawszych audycji. Twórcy tych periodyków zwracali uwagę na oświatową, kulturotwórczą i rozrywkową misję radia oraz na jego polityczne i propagandowe oddziaływanie. Ich adresatami byli zarówno radiotechnicy, jak i zwyczajni słuchacze. W grupie periodyków radiowych znalazła się także stanowiąca przedmiot artykułu, edytowana w Warszawie w latach 1937–1938 „Gazetka Radiowa”. Było to jedyne ukazujące się w Drugiej Rzeczypospolitej piśmisko radiowe skierowane do dzieci i młodzieży. Z uwagi na swojego adresata stanowi pewnego rodzaju ciekawostkę wśród pism radiowych tego okresu i z tego względu zasługuje na uwagę. W artykule omówiono cechy formalno-wydawnicze periodyku, zaprezentowano jego twórców i współpracowników, skupiono się także na zawartości treściowej. „Gazetka Radiowa”, podobnie jak wiele innych czasopism radiowych tego okresu była efemerydą prasowo-wydawniczą, ponieważ ukazywała się zaledwie pół roku. Podobnie też — jak większość czasopism z tego segmentu — nie stała się do tej pory obiektem zainteresowania historyków prasy.

Wprowadzenie

Lata 1918–1939 miały znaczący wpływ na rozwój czasopiśmiennictwa dziecięcego i młodzieżowego w Polsce. Osiągnięciem pism adresowanych do młodych odbiorców było w tym okresie ich zróżnicowanie tematyczne (np. pisma popularno-naukowe, techniczno-zawodowe, przyrodnicze, krajoznawczo-turystyczne, sportowe, komiksowe, szkolne — uczniowskie, harcerskie, studenckie, katolickie, młodzieży pozaszkolnej zorganizowanej i niezorganizowanej). Ważne również było przystosowanie tych czasopism do faz rozwoju młodego człowieka (prasa dla dzieci najmłodszych — przedszkolnych nie umiejących czytać, dla dzieci w wieku 6–8 lat, dla dzieci w wieku 9–12 lat, dla dzieci starszych 12–15 lat, dla młodzieży)¹.

Według ustaleń Andrzeja Paczkowskiego w 1926 r. ukazywało się w Polsce 141 tytułów pism dziecięcych i młodzieżowych, a w 1935 było ich już 322². Nie są to jednak dane kompletne, gdyż Jerzy Jarowiecki wskazał np. na ponad 700 tytułów samych tylko czasopism szkolnych, pism harcerskich w dwudziestoleciu międzywojennym — zdaniem tego uczonego — mogło wychodzić ok. 120, a studenckich blisko 180³.

Czasopisma dwudziestolecia międzywojennego adresowane do dzieci i młodzieży odgrywały ważną rolę w kształtowaniu postaw estetycznych i moralnych odbiorców oraz oddziaływały na nich w duchu ideowo-patriotycznym. Niektóre nastawiły się na „realizację celów oświatowych, pełniąc służebną funkcję wobec szkoły”⁴. Wszystkie prowadziły dość rozbudowane działy literackie i starały się popularyzować różne dziedziny wiedzy⁵.

¹ Zob. np.: J. Jarowiecki, *Prasa dla dzieci i młodzieży oraz prasa młodzieżowa w latach 1918–1939*, [w:] *Prasa dziecięca i młodzieżowa (studia i materiały)*, pod red. M. Adamczyka i J. Jarowieckiego, Kielce 1982, s. 10–35; J. Jarowiecki, *Czasopisma dla dzieci i młodzieży, cz. 1, 1918–1945*, Kraków 1990, s. 7.

² A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 299.

³ J. Jarowiecki, *Czasopisma dla dzieci i młodzieży, cz. 1...*, s. 39–40.

⁴ Tamże, s. 6.

⁵ J. Jarowiecki, *Prasa dla dzieci i młodzieży...*, s. 18–19.

Do grupy dziecięcych i młodzieżowych czasopism popularnonaukowych, ale również techniczno-zawodowych, zakwalifikować można stanowiącą przedmiot niniejszego artykułu „Gazetkę Radiową”, która w dalszej części artykułu zostanie zaprezentowana pod kątem formalno-wydawniczym oraz zawartości treściowej⁶. Ze względu na charakter i specyfikę badań pomocne okazały się metody stosowane w prasoznawstwie (jakościowa analiza zawartości prasy) oraz metody przydatne w naukach historycznych (historyczno-krytyczna analiza źródeł). Przygotowując artykuł, przeanalizowano wszystkie dostępne⁷ numery pismka, uwzględniając przydatność zawartych w nim informacji.

Wywód składa się z czterech części. W pierwszej przedstawiono stan badań nad prasą radiową ukazującą się w okresie międzywojennym w Polsce. W drugiej części artykułu zaprezentowano inne periodyki z tego segmentu w celu umiejscowienia analizowanego tytułu w szerszym kontekście historycznym i problemowym. W trzeciej omówiono cechy formalno-wydawnicze „Gazetki Radiowej” oraz przedstawiono jej twórców i współpracowników, a ostatnia część prezentuje zawartość treściową pismka.

Stan badań

Ukazujące się w Drugiej Rzeczypospolitej czasopisma radiowe nie cieszą się szczególnie zainteresowaniem medioznawców. Ich krótkiego przeglądu informacyjno-bibliograficznego dokonał Rafał Habielski, zastrzegając jednak, że jego artykuł nie prezentuje wszystkich periodyków radiowych tego okresu⁸. Do kilku zaledwie tytułów o charakterze radiotechnicznym odniósł się Stanisław Miszczak w książce *Historia radiofonii i telewizji w Polsce*⁹. Agnieszka Cieślikowa skupiła się tylko na jednym tytule — tygodniku „Radio” z lat 1926–1929¹⁰, a Elżbieta Kaszuba nawiązała do powyższego tytułu oraz jego kontynuacji pt. „Antena” w książce dotyczącej państwowotwórczej roli radia w Polsce w okresie międzywo-

⁶ W 2022 r. zostało opracowane i opublikowane zestawienie bibliograficzne będącej przedmiotem artykułu „Gazetki Radiowej”. Zob. M.M. Siuda, „Gazetka Radiowa” (1937–1938). *Zestawienie bibliograficzne*, „iNFOTEZY” 2022, nr 1, s. 93–108.

⁷ Autorce nie udało się dotrzeć do numeru 14 pismka.

⁸ Zob. R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe. Przegląd informacyjno-bibliograficzny*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1985–1986, nr 4, s. 49–60.

⁹ Zob. S. Miszczak, *Historia radiofonii i telewizji w Polsce*, Warszawa 1972, s. 42–47.

¹⁰ Zob. A. Cieślikowa, *Radio jako nowe medium w opiniach polskich autoritetów drugiej połowy lat 20. XX wieku. Na podstawie publikacji tygodnika „Radio” 1926–1929*, [w:] *Od modernizacji do mediasfery. Meandry transformacji w komunikowaniu. Prace ofiarowane dr. hab. Ryszardowi Filałowi*, pod red. A. Cieślikowej i P. Płanety, Kraków 2020, s. 407–428.

jennym¹¹. W miarę kompletny spis tytułów czasopiśmiennictwa radiowego zawiera jedynie rozdział *Czasopisma i inne wydawnictwa ciągle zamieszczony w Bibliografii radia i telewizji* autorstwa Marii Jarnuszkiewicz¹².

Geneza i rozwój polskich periodyków radiowych

Radiofonia była środkiem masowego przekazywania informacji, który w okresie międzywojennym trafił do naszego kraju¹³ i dość szybko się upowszechnił, chociaż jeszcze w 1925 r. zarejestrowanych było ok. 200 aparatów i nie działała żadna stacja nadawcza przeznaczona dla szerszej publiczności, a jedynie niektóre agencje prasowe, kilka redakcji i nieliczne instytucje państwowe posługiwały się radiodiodnikami. Dane z 31 marca 1939 r. mówiły już o 1 070 165 abonentach (instytucje i osoby fizyczne), a to oznaczało, że radio miało wówczas ok. 5 000 000 słuchaczy. Czynnikiem wpływającym na wzrost liczby słuchaczy była masowa produkcja taniego radiodiodnika „Detefon”¹⁴ oraz opłata abonencka¹⁵. Łączny czas trwania audycji ze wszystkich nadajników w 1928 r. sięgał 4500 godzin rocznie, a w 1938 już 44 000. Strukturę emitowanego programu „charakteryzowało stopniowe wypieranie audycji słownych przez muzyczne”. Pogłębiła się specjalizacja poszczególnych rozgłośni, np. rozgłośnia łódzka charakteryzowała się bogatym serwisem informacji gospodarczych, poznańska obfitowała w muzykę i audycje skierowane do dzieci, lwowska nadawała popularną audycję humorystyczną *Wesoła fala* (kontynuacja tej audycji, ze względów politycznych, w latach 1938–1939 pod zmienionym tytułem *Ta joj*), a krakowska specjalizowała się w audycjach naukowych

¹¹ Zob. E. Kaszuba, *Państwowotwórcza rola Polskiego Radia w II Rzeczypospolitej w świetle pisma „Radio” / „Antena”*. Wybrane zagadnienia, Kraków 2019.

¹² Zob. M. Jarnuszkiewicz, *Bibliografia radia i telewizji*, Warszawa 1980, s. 171–186.

¹³ W lutym 1925 r. zainaugurowała działalność rozgłośnia warszawska, a w 1939 funkcjonowała już w Polsce 10 stacji nadawczych. R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 49.

¹⁴ Do 1939 r. wyprodukowano ok. 500 000 „Detefonów”.

¹⁵ Została wprowadzona w latach 20. XX w., wynosiła od 1,5 do 3 złotych miesięcznie i zależała od jakości użytkowanego radiodiodnika. Detektoryjne przystosowane do słuchania przez słuchawki charakteryzowała obniżona jakość dźwięku, a więc i abonament był niższy. O całkowite zwolnienie z opłat abonenckich mogli się ubiegać niewidomi, inwalidzi wojenni, zajmujący się radiotechniką naukowcy oraz osoby ubogie, ale dopiero po okazaniu tzw. świadectwa ubóstwa. K. Janicki, *Abonament za media publiczne nie jest nowym wynalazkiem. Ile kosztował w II RP i co groziło nieplacącym?*, <https://wielkahistoria.pl/abonament-za-media-publiczne-nie-jest-nowym-wynalazkiem-ile-kosztowal-w-ii-rp-i-co-grozilo-nieplacacym/> [dostęp: 30.07.2022].

i literackich. Każda rozgłośnia emitowała też programy o charakterze regionalnym¹⁶.

Narodziny i rozwój „cywilnej radiofonii” w Polsce w latach 20. spowodowało — jak napisała Agnieszka Cieślukowa — „pojawienie się całego segmentu czasopism poświęconych różnym aspektom radiotechniki i radia jako powszechnego nadawcy”¹⁷. Obok najprostszej ich funkcji, czyli publikowania programów¹⁸, periodyki te stawiały sobie za cel popularyzację wśród społeczeństwa radia i korzystania z niego. Udzielały czytelnikom porad praktycznych i technicznych, omawiały materiały dostarczane przez rozgłośnie regionalne, drukowały fragmenty audycji, podkreślały oświatową i kulturalną rolę nowego medium oraz jego oddziaływanie polityczne i propagandowe. Publikowały też fotografie z transmitowanych wydarzeń i portrety twórców audycji oraz spikerów Polskiego Radia, jak również rozgłośni regionalnych, „niejako dodając obraz do dźwięku”¹⁹.

Ukazujące się w Polsce w okresie międzywojennym czasopisma radiowe można podzielić na informacyjno-programowe, dające się wyodrębnić w dwie grupy: a) tytuły skierowane do słuchaczy radia oraz b) periodyki fachowe przeznaczone dla jego pracowników. Do rozwoju radia w istotny sposób przyczyniły się pisma o profilu technicznym. „Były to bowiem pierwsze czasopisma poświęcone tematyce radiowej, które w początkowym okresie działalności radiofonii (1925–1927) występowały stosunkowo licznie, spełniając istotne funkcje: popularyzując ideę radia, uczyły i wyjaśniały zasady funkcjonowania nowego medium”²⁰.

W Drugiej Rzeczypospolitej ukazywało się — wraz z dodatkami — przeszło 50 tytułów z tego segmentu²¹. Ich wydawcami były m.in.: Polskie Radio i jego lokalne

¹⁶ A. Paczkowski, *Prasa polska...*, s. 323–326; R. Habielski, *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2009, s. 97, 99.

¹⁷ A. Cieślukowa, *Radio jako nowe medium...*, s. 407.

¹⁸ Zob. też: M. J. K. [M.J. Kwiatkowski], *Czasopisma radiowe i telewizyjne*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, pod red. J. Maślanki, Wrocław [i in.] 1976, s. 51.

¹⁹ A. Cieślukowa, *Radio jako nowe medium...*, s. 407; R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 49.

²⁰ R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 50.

²¹ „Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich” (Warszawa 1926–1933), w latach 1934–1939 „Antena. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich”; „Antena Polska. Miesięcznik uniwersalny” (Warszawa 1927–1928); „Biuletyn Radiofoniczny dla Użytku Prasy” (Warszawa 1930–1939); „Dziennik Radiowy. Pismo poświęcone popularyzacji radia” (Warszawa 1931); „Dźwięk. Muzyka Mechaniczna. Radio. Film Dźwiękowy” (Warszawa 1931); „Fala Łódzka. Wydawnictwo poświęcone rocznicy Rozgłośni Łódzkiej PR oraz tygodniowi propagandy radia” (Łódź 1935–1939), w 1938 r. „Radio dla Wszystkich. Fala Łódzka. Wydawnictwo poświęcone ósmej rocznicy Rozgłośni Łódzkiej Polskiego Radia oraz tygodniowi propagandy radia”; „Małe Ra. Programy Polskiego Radia” (Warszawa 1932–1934), w latach 1934–1936 „Fala. Program Polskiego Radia na tydzień od...do...”; „Na Wileńskiej Fali Radiowej” (Wilno 1929–1931), w 1931 „Fala 244. Pismo radioamatorów”, w latach 1931–1932 „Fala 581. Pismo radioamatorów”, w latach 1932–1933 „Fala 565” i w latach 1933–1934 „Fala Wileńska. Pismo radioamatorów”; „Gazeta D.W.R. Czasopismo Dorocznej Wystawy Radiowej” (Warszawa 1938); „Gazetka Radiowa. Ilustrowany tygodnik dla

rozgłośnię (np. Łódzka), Wydział Prasowy Polskiego Radia, Wydział „Detefon” Polskiego Radia, Spółka Wydawnicza „RA”, Społeczny Komitet Radiofonizacji Kraju, Stowarzyszenie Radiotechników Polskich, Stowarzyszenie Teletechników Polskich, Stowarzyszenie Elektryków Polskich, Sekcja Techniczna Stowarzyszenia Elektryków Polskich, a nawet Sekcja Radiotechniczna przy Związku Inżynierów Żydów. Zdarzali się również wydawcy prywatni: Aleksander Bajer, Franciszek Wróbel, August Jaworski, Stanisław Odyniec i Janusz Odyniec²².

młodzieży” (Warszawa 1937–1938); „Hallo – Detefon” (Warszawa 1931–1932); „Hallo – Hallo! Tygodnik filmowo-teatralno-radiowo-sportowy” (Lwów 1930–1931); „Kino – Teatr – Radio. Tygodnik ilustrowany” (Warszawa 1931); „Krótkofalowiec Polski. Miesięcznik poświęcony krótkofalarstwu polskiemu” (Lwów 1929–1939); „Kwartalnik Telekomunikacyjny” (Warszawa 1932–1939); „Nowości Radiotechniczne. Miesięcznik ilustrowany radiotechniki, telewizji i urządzeń dźwiękowych” (Warszawa 1935–1937); „Radio-Amator. Dwutygodnik dla miłośników radiotelegrafii i radiofonii” (Warszawa 1924–1933), w latach 1934–1935 „Nowy Radio-Amator. Organ oficjalny Komitetu Międzyklubowego Radioamatorów w Warszawie”; „Przegląd Radio. Dodatek do Polski Zbrojnej” (Warszawa 1925); „Przegląd Radiotechniczny. Organ Stowarzyszenia Radiotechników Polskich” (Warszawa 1923–1939); „Przegląd Teletechniczny” (Warszawa 1928–1938), w 1939 r. „Przegląd Telekomunikacyjny”; „Przewodnik Radiowy. Organ Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju” (Warszawa 1939); „Radio. Dwutygodnik ilustrowany poświęcony radiotechnice” (Warszawa 1925–1934); „Radio Amator Polski. Miesięcznik popularno-techniczny” (Warszawa 1927–1935); „Radiofon Polski” – dodatek bezpłatny dla prenumeratorów dwutygodnika Radio-Amator” (Warszawa 1925), w latach 1926–1927 wychodził jako samodzielny tytuł; „Radio dla Wszystkich. Popularny dwutygodnik radiowy” (Warszawa 1938–1939); „Radio — jednodniówka” (Kołomyja 1928); „Radio-Kurier. Tygodnik informacyjny poświęcony radiofonii” (Warszawa 1925, w Narodowym Uniwersalnym Katalogu Centralnym NUKAT podano, że periodyk ukazywał się w Bydgoszczy); „Radio-literatura. Kwartalnik bibliograficzny dla radio-fachowców i radioamatorów” (Warszawa 1927/1928); „Radio na Wsi. Ilustrowany kwartalnik radiowy” (Warszawa 1935–1938); „Radio Polskie. Miesięcznik niezależny poświęcony radiofonii naukowej i amatorskiej. Organ Radioklubu Wielkopolskiego” (Poznań 1927); „Radioruch. Pismo poświęcone sprawom radiotechnicznym” (Poznań 1924–1925); „Radio w Szkole. Audycje szkolne” (Warszawa 1937); „Radio w Szkole. Audycje szkolne wrzesień 1937 – czerwiec 1938” (Warszawa 1938); „Radioświat. Dwutygodnik poświęcony radiotechnice” (Grudziądz 1925); „Radiotechnik. Ilustrowany miesięcznik popularno-techniczny poświęcony radiotechnice i dziedzinom pokrewnym” (Warszawa 1935–1939); „(Siedem) 7 Dni przy Głośnieku. Poradnik radioamatora” (Łódź 1936); „Rocznik Polskiego Radia 1933” (Warszawa 1934); „Tydzień Radiowy. Ilustrowany tygodnik programowy. Organ oficjalny Prezydium Radioklubu Zachodno-Polskiego” (Poznań 1927–1931); „Wiadomości Elektrotechniczne. Dwutygodnik Stowarzyszenia Elektryków Polskich” (Warszawa 1933–1939); „Wiadomości i Prace Instytutu Radiotechnicznego” (Warszawa 1929–1936); „Wiadomości Radio-Gramofon. Miesięcznik ilustrowany poświęcony radiofonii i muzyce mechanicznej” (Warszawa 1934); „Wiadomości Radiotechniczne” (Wilno 1937–1939) oraz „Wiadomości Radiowe. Ilustracje i programy. Tygodnik niezależny” (Warszawa 1932). Dodatkowo m.in. w 1925 r. w Poznaniu ukazywała się „Elektro i Radiotechnika” bezpłatny dodatek do „Rynku Metalowego i Maszynowego”; „Biuletyn Informacyjny Radjoelektora” (Poznań 1927–1928); we Lwowie od 1929 r. „Przegląd Radiowy, Filmowy i Teatralny”; „Elektrit-Radio. Wiadomości techniczne zakładów Elektrit w Wilnie” (Wilno 1937–1939) czy „Biuletyn Kosmos Radio. Wiadomości Handlowe i Techniczne” (Warszawa 1937–1938). Zob. szerzej: R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 49–55; M. Jarnuszkiewicz, *Bibliografia radia...*, s. 171–186; S. Miszczak, *Historia radiofonii...*, s. 42–45.

²² M. Jarnuszkiewicz, *Bibliografia radia...*, s. 171–186.

Większość czasopism radiowych wychodziła stosunkowo krótko, na co zapewne wpłynęły niewielka jeszcze wciąż liczba radiodbiorców oraz wysokie koszty druku. Gros z tych pism drukowano w Warszawie, ale publikowano je również w Poznaniu, Łodzi, Grudziądzu, Wilnie, we Lwowie czy w Kołomyi. Stanisław Miszczak podał, że łączny nakład wszystkich czasopism zajmujących się problematyką radiofoniczną oszacowany został (dane z 1927 r.) mniej więcej na 40 000 egzemplarzy. „Pod tym względem Polska wykazywała dużą zbieżność w stosunku do nakładów w innych krajach europejskich”²³.

Pierwszy periodyk z tego segmentu adresowano do radiotechników i nosił on tytuł „Przegląd Radiotechniczny”. Wychodził od 1 stycznia 1923 r. jako dodatek do „Przeglądu Elektronicznego”. Ostatni numer ukazał się w 1939 r. W grupie czasopism radiotechnicznych znalazł się m.in. również wychodzący od 25 września 1924 r. „Radio-Amator”, redagowany i wydawany przez braci Odyńców, którzy ponadto redagowali „Radiofon Polski”, czyli ilustrowany dodatek bezpłatny dla prenumeratorów dwutygodnika „Radio-Amator” (od 1926 r. był to samodzielny tytuł²⁴).

Oprócz tytułów poświęconych problematyce technicznej zaczęły się ukazywać pisma, których twórcy łączyli informacje o radiu z emitowanym przez nie programem, „fragmentami audycji i sprawami technicznymi”. Jednym z nich był ukazujący się od maja 1925 r. „Radio-Kurier” z podtytułem: „Tygodnik informacyjny poświęcony radiofonii”²⁵.

Pierwszym periodykiem, którego intencją stało się informowanie o programie radiowym oraz popularyzowanie nowego medium, było ukazujące się w latach 1926–1933 „Radio. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich”; jego kontynuację stanowiła wydawana w latach 1934–1939 „Antena. Ilustrowany tygodnik dla wszystkich”. Ten wydawany w Warszawie periodyk należał do bogato ilustrowanych, a na jego łamach prezentowano omówienia najciekawszych, zdaniem redakcji, audycji stacji warszawskiej i rozgłośni regionalnych. Stały dział poświęcony został audycjom muzycznym, a w części radiotechnicznej omawiano budowę i zasady funkcjonowania radiodbiorników. Ponadto w czasopiśmie zamieszczano wypowiedzi na temat radiofonii znanych osób ze świata kultury, nauki, a nawet polityki²⁶.

O ogólnopolskim programie radiowym informował też periodyk „Małe RA. Programy Polskiego Radia”, wychodzący od listopada 1932 do września 1934 r. W październiku tego roku nastąpiła zmiana tytułu na „Fala. Program Polskiego Radia na

²³ S. Miszczak, *Historia radiofonii...*, s. 47.

²⁴ Tamże, s. 42.

²⁵ R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 51; M. Jarnuszkiewicz, *Bibliografia radia...*, s. 179.

²⁶ R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 51; A. Cieślíkowa, *Radio jako nowe medium...*, s. 407–408.

tydzień od...do...”, ukazująca się do sierpnia 1936 r. Pismo firmowała Spółka Wydawnicza „RA”²⁷.

Wraz z powstawaniem regionalnych rozgłośni radiowych zaczęto wydawać periodyki stanowiące — jak napisał Rafał Habielski — uzupełnienie działalności antenowej tych stacji. Od kwietnia 1927 r. ukazywał się w Poznaniu „Tydzień Radiowy” — organ Radio-Klubu Zachodnio-Polskiego. Ostatni numer opuścił prasy drukarskie w grudniu 1931 r. Pismo stanowiło z jednej strony łącznik pomiędzy radioamatorami i Radiem Poznańskim, a z drugiej słuchaczami tej rozgłośni²⁸.

Drukowanie programu, anonswanie ważniejszych audycji i publikowanie fragmentów emitowanych słuchowisk leżało w orbicie zainteresowań ukazującego się w Wilnie od 1929 r. periodyku „Na Wileńskiej Fali Radiowej”. Był to bezpłatny, wychodzący nieregularnie, dodatek do dziennika „Słowo” (1922–1939). W lipcu 1931 r. ten radiowy periodyk zaczął się ukazywać pt. „Fala 244. Pismo radioamatorów”. W październiku 1931 r. tytuł pisma zmieniono na „Fala 581”, w marcu 1932 r. na „Fala 565”, a na początku 1933 r. na „Falę Wileńską”²⁹.

Bogatym kompendium wiedzy o charakterze i treści nadawanych programów okazał się wydany w roku 1934 w Warszawie „Rocznik Polskiego Radia 1933”. Wydrukowano go w formacie książkowym i podzielono na dwa działy: *Rozgłosnia Warszawska* i *Rozgłosnie regionalne*. Jego twórcy dokonali analizy działalności programowej działu literackiego, muzycznego, sportowego, odczytowego i rolnego, wydrukowali wykazy rodzajów audycji z zaznaczeniem ilości i czasu ich trwania, skład osobowy pracowników radia, dane liczbowe prezentujące czas pracy poszczególnych rozgłośni, koszty nadawanych programów i inne przydatne informacje dotyczące „działalności programowej Polskiego Radia”³⁰.

O roli radia w podnoszeniu poziomu oświaty i kultury odbiorców świadczy kwartalnik „Radio na Wsi” wychodzący w Warszawie w latach 1935–1938 nakładem Spółki Wydawniczej „RA”. Nadrzędnym celem tego periodyku było dotarcie do abonentów wiejskich. Oprócz porad i praktycznych wskazówek rolniczych czy tekstów z polityki współczesnej propagowano wśród czytelników posiadanie radioodbiornika, informując, w jaki sposób można go zamontować i jak należy z niego korzystać. Ukazujący się w latach 1938–1939 popularny dwutygodnik „Radio dla Wszystkich” zastąpił poprzedni tytuł. W piśmie drukowano ogólnopolski program radiowy, omawiano wybrane audycje Polskiego Radia i rozgłośni regionalnych, udzielano porad radiotechnicznych, zamieszczano materiały rocznicowe oraz teksty publicystyczne poświęcone aktualnym problemom politycznym³¹.

²⁷ R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 53; M. Jarnuszkiewicz, *Bibliografia radia...*, s. 174, 176.

²⁸ R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 54.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże, s. 53; M. Jarnuszkiewicz, *Bibliografia radia...*, s. 182.

³¹ R. Habielski, *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe...*, s. 52–53.

Innym wartym odnotowania tytułem okazał się wydawany przez Biuro Prasy i Propagandy Polskiego Radia, którym kierował Tadeusz Strzetelski, powielany na hektografie w formie maszynopisu „Biuletyn Radiofoniczny dla Użytku Prasy” (1930–1939). Redaktorem tego wychodzącego w Warszawie periodyku był Waław Frenkiel. Na jego łamach drukowano teksty dotyczące problematyki radiowej, zamieszczane w działach: artykuły, felietony, dział programowy, dział zagraniczny. Wszystkie redakcje, które otrzymywały „Biuletyn Radiofoniczny dla Użytku Prasy”, miały prawo bezpłatnie przedrukowywać zawarte w nim artykuły i inne materiały, a w zamian proszono je o „przesyłanie egzemplarzy wymiennych”³².

„Gazetka Radiowa” — cechy formalno-wydawnicze i twórcy periodyku

Wspomniany już Waław Frenkiel był również pierwszym redaktorem „Gazetki Radiowej. Tygodnika dla dzieci i młodzieży”; od numeru 2. z 1938 r. ukazywała się opatrzona podtytułem: „Ilustrowany tygodnik dla młodzieży”. Pierwszy numer periodyku opuścił prasy drukarskie 26 grudnia 1937, ostatni 17.–18. datowany był na 1–8 maja 1938 r. Wydrukowanych zostało 10 pojedynczych i 4 podwójne numery. Objętość wahała się od 16 do 26 stron, a paginacja była ciągła w obrębie numeru. Format pisma początkowo wynosił 27 x 18,5 cm, a od numeru 4.–5. z 25 stycznia — 6 lutego 1938 r. liczył 24 x 17 cm³³. Za pojedynczy numer należało zapłacić 30 groszy, za abonament miesięczny 1 złoty, a kwartalny wynosił 3 złote³⁴. Redakcja i administracja mieściły się w Warszawie przy ul. Kruczej 4 m. 3, interesantów przyjmowano w sekretariacie w godz. 11–12 i 17–18. Tłoczeniem pisma, najpewniej z uwagi na wygórowane koszty, zajmowało się kilka warszawskich drukarni. Początkowo „Dom Prasy” S.A., następnie Drukarnia Braci Drapczyńskich, Drukarnia „Bluszcz”, Drukarnia „SIŁA” i w końcu Drukarnia PIOTR PYZ i S-ka, a za układ graficzny odpowiadał Mieczysław Nesterowicz. Pismo było bogato ilustrowane, utrzymane w kolorystyce pomarańczowej, żółtej, czerwonej, zielonej, brązowej, nie-

³² Tamże, s. 53.

³³ *Bibliografia czasopism warszawskich 1579–1981*, t. 2, *Litery E–L*, oprac. K. Zawadzki, Warszawa 1996, s. 90.

³⁴ Najwierniejsi subskrybenci mogli liczyć na nagrody książkowe, które redakcja przysyłała im bezpłatnie na adres miejsca zamieszkania. Zastrzegła, że postara się „rozdzielić [...] książki w taki sposób, aby każdy dostał odpowiednią. Gdyby komuś [...] specjalnie jakaś książka się podobała i chciałby ją otrzymać, niech [...] napisze, a spełnimy ściśle jego życzenie”. Czytelnicy mogli wybrać jedną pozycję spośród dziewięciu. Dominowała beletrystyka i książki hobbystyczne dla majsterkowiczów lub młodych ogrodników. Redakcja, *Bezpłatne premie książkowe*, „Gazetka Radiowa” [dalej: „GR”] 1938, nr 8–9, s. 3.

bieskiej oraz szarej. Zamieszczano także kolorowe lub czarno-białe fotografie znakomicie dokumentujące zawartość treściową. Wydawcą pisma był początkowo Marian Litwiniak, który przez pewien czas pełnił równocześnie obowiązki redaktora i wydawcy, podobnie jak Waław Frenkiel, od numeru 8.–9. z 1938 r. wydawczynią „Gazetki Radiowej” była Antonina Podczaska. Pierwszym redaktorem pisma był Frenkiel, a od numeru 4.–5. z 1938 r. Litwiniak.

Najwięcej informacji zachowanych zostało o Waławie Frenkielu (1901–1940), z zawodu dziennikarzu, a z zamiłowania radiotechniku. Z radiotechniką zetknął się w czasie służby w baonie radiotelegraficznym i „zainteresowania te, rozszerzone o inne dziedziny wiedzy i techniki, potrafił rozwinąć ze znacznym talentem popularyzatorskim w audycjach Skrzynki Technicznej”, której był redaktorem. Skrzynkę tę w Polskim Radiu nadawano z Warszawy w programie ogólnopolskim od 15 czerwca 1930 r. aż do wybuchu wojny. Prowadził ją Frenkiel „w sposób żywy i dowcipny”. Powstała z potrzeby odpowiadania na liczne listy przychodzące do Skrzynki Ogólnej powstałej 17 listopada 1926 r.³⁵ Liczba listów nadsyłanych do Skrzynki Technicznej znacznie wzrosła po rozpoczęciu masowej produkcji taniego radiodbiornika „Dete-fon” i zwiększeniu się liczby radiosłuchaczy po uruchomieniu radiostacji w Raszynie. Skrzynka Techniczna otrzymywała rocznie około 14 000 listów³⁶.

Z analizy zawartości „Gazetki Radiowej” wynika, że współpracowali z nią m.in. ks. Michał Rękas (1895–1964), kapelan Zakładu dla Umysłowo Chorych w Kulparkowie, założyciel Apostolstwa Chorych w Polsce, twórca i redaktor ukazującego się od 1930 r. miesięcznika „Apostolstwo Chorych”. Rękas apostołował na rzecz chorych najpierw w rozgłośni radiowej we Lwowie, a potem na antenie ogólnopolskiej, był autorem książeczki *Nabożeństwa radiowe i polskie objaśnienia, czyli tzw. reportaż liturgiczny*³⁷. Kolejny współpracownik „Gazetki Radiowej” to Kazimierz Pluciński (1901–1939?), adwokat, dziennikarz, literat, współpracował m.in. z „Wiadomościami Literackimi”, „Czasem”, „Tęczę”, „Dziennikiem Poznańskim” czy „Kurierem Poznańskim”, gdzie drukował wiersze i felietony, a w latach 1935–1939 również z poznańską rozgłośnią Polskiego Radia, zainicjował i prowadził tam cykl audycji satyrycznych, audycje podróżnicze oraz dla dzieci i młodzieży, uprawiał turystykę wysokogórską³⁸. Jerzy Gerżabek (1903–1939), literat i pracownik radia, autor nowel, wierszy i opowiadań dla dzieci oraz dorosłych, tekściarz i wykonawca piosenek

³⁵ Jak napisał Maciej Kwiatkowski: „We wszystkich radiofoniach świata listy radiosłuchaczy i wynikające z nich problemy, mogące zainteresować szersze grono, przyczyniły się do powstania «skrzynek radiowych» i ich dalszej specjalizacji tematycznej”. Nestorem polskich „skrzynek” był Marian Stępkowski. Zob. M.J. Kwiatkowski, „*Tu Polskie Radio Warszawa...*”..., s. 185.

³⁶ Tamże, s. 185, 258, 307.

³⁷ C. Podleski, *Apostolstwo Chorych*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 1994, nr 27/28, s. 332.

³⁸ S. Leitgeber, *Pluciński Kazimierz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 26, Wrocław [i in.] 1981, s. 748.

estradowych. W latach 1934–1937 współpracował z poznańską rozgłośnią radiową, gdzie m.in. był kierownikiem wydziału prasowego, konferansjerem, nadawał audycje dla najmłodszych słuchaczy, był autorem i wykonawcą audycji rozrywkowych³⁹. Franciszek Pawliszak (1906–1974), publicysta radiowy, dziennikarz, początkowo pracował w rozgłośni lwowskiej Polskiego Radia, potem przeniesiono go do Wydziału Prasy w Biurze Informacji i Propagandy Polskiego Radia w Warszawie, redaktor „Biuletynu Informacyjnego dla Użytku Prasy”, pisał artykuły publicystyczne, był krytykiem teatralnym, współpracował m.in. z „Gazetą Polską” i „Anteną”⁴⁰. Stefan Łoś (1901–1955), pisarz i działacz społeczny, instruktor harcerski, w latach 1927–1929 przebywał w Brazylii i Argentynie, gdzie redagował adresowany do młodzieży tygodnik polonijny „Wędrowiec” i „Więści z Polski”. Po powrocie do kraju pracował w Wydziale Turystycznym Ministerstwa Komunikacji, w związku z tym dużo podróżował po Europie, pisał i publikował głównie dla młodzieży⁴¹. Stanisław Broniewski (1900–1979), inżynier rolnictwa, literat, dziennikarz i reżyser radiowy, jeden z pionierów krakowskiej radiofonii, prowadził Skrzynkę Rozgłośni Krakowskiej⁴². Zdzisław Marynowski (1897–1957), powieściopisarz, reportażysta, felietonista, korespondent wojenny związany z „Gazetą Warszawską”, „Kurierem Poznańskim” oraz „Dziennikiem Poznańskim”, od marca 1927 r. był kierownikiem działu literackiego w poznańskiej rozgłośni radiowej⁴³. Ponadto z periodykiem współpracowali: Juliusz Kaden-Bandrowski (1885–1944), prozaik i publicysta; Stanisława Osińska, publicystka i reportażystka związana m.in. z „Bluszczem”; Stefan Szempliński (1913–1997), dziennikarz, pracował m.in. w „Kurierze Porannym”, gdzie redagował bezpłatny dodatek adresowany do dzieci i młodzieży „Moja Niedziela”⁴⁴; Zofia Petersowa (1902–1955), publicystka i reportażystka, współpracowała np. z „Bluszczem” i „Moją Przyjaciółką”; Wanda Borudzka (1897–1964), poetka i powieściopisarka dziecięca oraz młodzieżowa, pracowała w redakcjach czasopism „Kobieta w Świecie i w Domu”, „Dziecko i Matka”, „Wiek Szkolny”, „Świat Dziewcząt”, współpracowała z „Płomyczkiem” i „Wiadomościami Literackimi”⁴⁵. Należy również wspomnieć o Wandzie

³⁹ T. Markowski, *Gerzabek Jerzy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958, s. 409.

⁴⁰ M.J. Kwiatkowski, „*Tu Polskie Radio Warszawa...*”..., s. 218, 258, 406.

⁴¹ Z. Kubikowski, *Łoś Stefan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18, Wrocław – Warszawa – Kraków 1973, s. 434.

⁴² M.J. Kwiatkowski, „*Tu Polskie Radio Warszawa...*”..., s. 306; *Encyklopedia Krakowa*, [red. prow. A.H. Stachowski], Warszawa – Kraków 2000, s. 84–85.

⁴³ E. Willaume-Pielka, *Zdzisław Marynowski – Wspomnienie*, <https://ornatowski.com/genealogia/wspomnienia/zdzislaw-marynowski-wspomnienie/> [dostęp: 11.12.2021].

⁴⁴ O. Soporowska-Wojtczak, *Twórczość Elżbiety Szemplińskiej-Sobolewskiej*, [mps pracy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. E. Kraskowskiej], Poznań 2013, s. 17, <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/8795?mode=full> [dostęp: 14.09.2022].

⁴⁵ P. Grzegorzcyk, *Twórcy i badacze kultury zmarli w latach 1956–1967*, cz. 2, Warszawa 1986, s. 298–299.

Tatarkiewicz-Małkowskiej (1890–1972), aktorce i reżyserce radiowej, która we wrześniu 1926 r. w rozgłośni warszawskiej Polskiego Radia objęła kierownictwo audycji dla dzieci, a od 1931 prowadziła Skrzynkę Dziecięcą⁴⁶, w analizowanym periodyku podpisywała się często jako Mamusia Radiowa. Ponadto z „Gazetką Radiową” współpracowała związana w rozgłośnię radiową we Lwowie Ada Arzt podpisująca się jako Ciocia Ada ze Lwowa.

Kilku autorów publikujących w „Gazetce Radiowej” nie podpisało się imieniem i nazwiskiem, np. Ciocia Małgosia czy Wuj Bums. O kilkunastu zaś, choć byli podpisani, trudno jest cokolwiek pewnego powiedzieć. Do „Gazetki Radiowej” pisywali również jej redaktorzy, i to oni najprawdopodobniej najczęściej nie podpisywali się imieniem i nazwiskiem.

W numerze 13. twórcy pisemka, na prośbę czytelników, postanowili im się przedstawić. Uczynili to jednak w żartobliwy sposób. O ówczesnym redaktorze naczelnym Marianie Litwiniaku można było przeczytać, że od wczesnych godzin rannych spacerując, rozmyśla: „jakim nowym działem ucieszyć czytelników, jak zrobić Gazetkę jeszcze ładniejszą, jeszcze ciekawszą”⁴⁷. O Kazimierzu Plucińskim odpowiadającym za dział *Świat jest piękny i ciekawy* napisano, że: „Objechał już cały świat wzdłuż i w poprzek i teraz tylko opisuje swoje wrażenia”⁴⁸. Prowadzący *Stronę naszych czytelników* Bolesław Silicz: „ma nazwisko najbardziej adekwatne do postaci [...] [i] na wyraźne żądanie redaktora nigdy nie pokazuje się odwiedzającym, żeby nie przestraszyć młodszych, wrażliwszych przyjaciół [...] redakcji”⁴⁹. A kierownik graficzny Mieczysław Nesterowicz ukazany został jako ten, który „wybiera rysunki i fotografie, układa jak ma wyglądać numer, tnie, potem klei i tak w kółko. Zużył już 27 kilo kleju”⁵⁰. Konkludując dodano: „Może się dziwicie, że wszyscy jesteśmy brodac? Właśnie. Tak pracujemy dla Was, że brak nawet czasu na fryzjera. [...] A jeśli ktoś z Was zechce zobaczyć inne nasze fotografie, niech czeka cierpliwie na setny numer”⁵¹.

Z pisemkiem współpracowali również czytelnicy za pośrednictwem rubryki *Strona naszych czytelników* (*Od naszych czytelników*). Z reguły nadsyłali do druku wierszyki, zagadki oraz fotografie. Redakcja sugerowała się wszelką korespondencją z czytelnikami o czym możemy przeczytać w numerze 4.–5.:

[...] każdy z Was podkreśla, że jest to „wasza” gazetka. Bo tak i jest. A jeśli wasza, to macie prawo w niej się rządzić, podsuwać pomysły, żądać zmian itp. A my, redakcja,

⁴⁶ Wanda Tatarkiewicz-Małkowska, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/62659/wanda-tatarkiewicz> [dostęp: 14.09.2022].

⁴⁷ *Strona naszych czytelników*, „GR” 1938, nr 13, s. 16.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże, s. 17.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Tamże.

jesteśmy od tego, aby wszystkie wasze prośby jak najchętniej i jak najszybciej spełniać. Od początku życia „Gazetki” [...] wpłynęło do naszej redakcji setki listów od Was. Wszystkie są czytane i wszystkie wzięte pod uwagę⁵².

Zawartość treściowa

„Gazetka Radiowa” powstawała w ścisłej łączności z czytelnikami, którzy wyrazili zadowolenie z powodu rozpoczęcia jej edycji. Jedna z czytelniczek, Krysia z Warszawy, napisała:

Kochana „Gazetko Radiowa”! Nie masz pojęcia, jak się ucieszyłam, gdy przez radio powiedziano, że będziesz drukowana. Bo starsi mają swoje pismo radiowe, a my nie. A my przecież też chcemy wiedzieć o naszych programach i jesteśmy ciekawi, jak wyglądają te osoby, co do nas mówią przez radio albo śpiewają czy grają. Tylko proszę Cię, wytłumacz mi, Kochana Gazetko, czy będziesz tylko programy drukowała, czy także opowiadania i bajki, i rebusy. Ja bardzo lubię zgadywanki⁵³.

Młoda czytelniczka jeszcze w tym samym numerze otrzymała odpowiedź od Wandy Tatarkiewicz-Małkowskiej z zapewnieniem, że: „Gazetka [...] będzie nie tylko zaznajamiała [...] z programami, ale [...] drukowała ciekawe opowiadania, historyjki, szarady. Będą czasem konkursy, dużo ilustracji i obrazków”⁵⁴. Zamierzeniem redakcji było uczynić z „Gazetki Radiowej” „najmilszą i najpożyteczniejszą” towarzyszkę „wolnych chwil” młodych odbiorców⁵⁵.

W piśmie pojawiło się kilka rubryk: *Program radiowy*, *Aktualności*, *Kronika*, *Na straży granic*, *Poznaj obce obyczaje*, *Świat jest piękny i ciekawy*, *Spójrzmy na gwiazdy*, *Świat techniki*, *Chwilka pytań*, *Gawędy mamusi radiowej (U mamusi radiowej)*, *Wiadomości sportowe*, *To i owo*, *Uśmiechnij się czy Wielki turniej rozrywkowy*.

„Gazetka Radiowa” publikowała beletrystykę (wiersze i opowiadania) adresowaną do młodych odbiorców. Autorem utworów wierszowanych był najczęściej Bolesław Silicz⁵⁶. Opowiadania wyszły spod piór: Ady Arzt⁵⁷, Stanisława Broniew-

⁵² Redakcja, [*Drodzy czytelnicy!*], „GR” 1938, nr 4–5, s. 3.

⁵³ W. Tatarkiewicz-Małkowska, *Gawędy mamusi radiowej*, „GR” 1937, nr 1, s. 15.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Redakcja, [*Drodzy czytelnicy!*]..., s. 3.

⁵⁶ B. Silicz, *Jak radio babuleńkę odmieniło*, „GR” 1938, nr 4–5, s. 17; tenże, *Luty*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 3–4.

⁵⁷ Ciocia Ada [A. Arzt], *Magda*, „GR” 1937, nr 1, s. 11; 1938, nr 2, s. 6–7.

skiego⁵⁸, Józefa Kempy⁵⁹, Stanisławy Osińskiej⁶⁰, Franciszka Pawliszaka⁶¹, Bolesława Silicza⁶², Stefana Szemplińskiego⁶³, Ryszarda Walczaka⁶⁴ i innych. Drukując je, zwracano m.in. uwagę na pracę w dziecięcej redakcji radiowej oraz terapeutyczną funkcję radia w życiu dzieci chorych przebywających w uzdrowisku Górka koło Buska-Zdroju. Nowe medium, jakim było radio, zjednoczyło młodocianych słuchaczy i dzięki niemu wiele samotnych dzieci nawiązało znajomości i przyjaźnie, a wielu radio pomogło w rozwiązaniu problemów: „Rodzina radiowa młodocianych słuchaczy jest do siebie bardzo przywiązana, a serduszka dzieci kształcą się w obowiązkach niesienia pomocy tym, którzy jej potrzebują. Mocniejsi pomagają słabszym i samotniejsi — biedniejszym”⁶⁵. Publikując pewne opowiadania, promowano również wśród czytelników konkretne zawody: lekarza⁶⁶, tramwajarza⁶⁷, młodocianego gazeciarza⁶⁸, terminatora szewskiego⁶⁹ i murarskiego⁷⁰. Nie zabrakło opowiadań fantastycznych adresowanych do dzieci młodszych.

Publikowano jednostronicowe historyjki obrazkowe ilustrowane przez rysownika podpisującego się inicjałami MW. Maria Siuda⁷¹ przypuszcza, że chodzi o Mieczysława Nesterowicza, który — jak wynika ze stopki redakcyjnej — odpowiadał za układ graficzny „Gazetki Radiowej”.

Zachęcano czytelników, aby udali się do teatru, gdzie wystawiane były sztuki adresowane do dzieci, np. w Teatrze Wielkim w Warszawie odbywał się spektakl *Wyprawa na księżyc* w reżyserii Henryka Małkowskiego, o którym przeczytać można: „baśń ta, przepleciona przepięknymi melodiami, wystawiona nadzwyczaj barwnie, wzbudzi niewątpliwy zachwyt wśród rzeszy małych widzów”⁷². Dokonano także krótkiego omówienia dwóch spektakli kukielkowych wystawionych w teatrze

⁵⁸ S. Broniewski, *Szajka zgrozy*, „GR” 1938, nr 4–5, s. 9–10; nr 6–7, s. 7–9.

⁵⁹ J. Kempa, *O tresowanym śledziu. Dziwne opowiadanie — niewiadomo czy prawdziwe*, „GR” 1938, nr 2, s. 3–4.

⁶⁰ S. Osińska, *Podróż babci po niebie*, „GR” 1938, nr 15, s. 5–6.

⁶¹ F. Pawliszak, *O kukulce i o radiostacji*, „GR” 1938, nr 3, s. 11–12.

⁶² B. Silicz, *O jednej redakcji*, „GR” 1938, nr 10, s. 4–5; nr 11, s. 9–10; nr 12, s. 3–5; tenże, *Radio krasnoludków*, „GR” 1938, nr 17–18, s. 8–10.

⁶³ S. Szempliński, *Leszek*, „GR” 1938, nr 13, s. 14–15; tenże, *Powrót na planetę*, „GR” 1938, nr 16, s. 5–10; nr 17–18, s. 16–18.

⁶⁴ R. Walczak, *Jak to ceper na deskach jeździł*, „GR” 1938, nr 11, s. 16–17.

⁶⁵ *Rodzinka radiowa*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 22.

⁶⁶ W. Borudzka, *Z kreskami*, „GR” 1938, nr 15, s. 13–16; nr 16, s. 15–16.

⁶⁷ S. Szempliński, *Tramwajarz*, „GR” 1938, nr 12, s. 9–11.

⁶⁸ S. S.[zempliński], *Gazeciarz*, „GR” 1938, nr 16, s. 3–4.

⁶⁹ S. Szempliński, *Jak Mikołaj się zmienił*, „GR” 1938, nr 13, s. 7–9.

⁷⁰ S. Szempliński, *Murarz*, „GR” 1938, nr 15, s. 6–8.

⁷¹ M.M. Siuda, *„Gazetka Radiowa” (1937–1938)...*, s. 96.

⁷² *Teatr. Teatr Wielki dla dzieci Warszawy*, „GR” 1938, nr 11, s. 21.

lalkowym „Baj” w Krakowie: *Kłopoty z szukaniem roboty* z tekstem Lucyny Krzemienieckiej oraz *O Kazi, co nie chciała kaszy* z tekstem Jana Millera⁷³.

W każdym numerze pojawiała się rubryka *Program radiowy*, w którym prezentowano i krótko omawiano tygodniowy repertuar przeznaczony dla dzieci i młodzieży. Polecane audycje można było wysłuchać zarówno na antenie rozgłośni warszawskiej (ogólnopolskiej), jak i stacji regionalnych (poznańskiej, wileńskiej); dominowały audycje dla szkół.

Kolejnym najdłużej występującym działem były *Aktualności*. Składał się z krótkich wzmianek dotyczących bieżących wydarzeń z Polski i świata. Podawano tutaj wszelkie informacje społeczno-polityczne, militarne, techniczne, przyrodnicze, kulturalne i inne mogące zainteresować młodych czytelników. Podobne treści zawierał dział *Kronika*. W numerze 11. periodyku wydrukowano krótkie notki biograficzne zmarłych w początkach marca 1938 r. Władysława Grabskiego — byłego ministra skarbu i dwukrotnego premiera, twórcy reformy walutowej oraz Gabriele’a D’Annunzio — włoskiego pisarza, poety i polityka, zwolennika Benito Mussoliniego. Poinformowano także o oficjalnej wizycie ministra spraw zagranicznych Józefa Becka w Rzymie, gdzie spotkał się z Mussolinim. Podkreślono, że wizyta miała „ogromne znaczenie dla całokształtu polityki europejskiej”⁷⁴. W 12. numerze odnotowano, że włoski przywódca przyjął ministra Becka serdecznie, a „nawet przewiózł go własnym samolotem, który osobiście pilotował”⁷⁵.

Niepokojąca była wzmianka dotycząca aneksji Austrii przez III Rzeszę. Określono ją „bezkrwawym przewrotem”⁷⁶. Temat ten kontynuowano w kolejnym numerze, w którym znalazła się również informacja o zawartym układzie polsko-litewskim o dobrym sąsiedztwie⁷⁷. Zapoznano też młodych odbiorców z historią stosunków polsko-litewskich sięgających XIV w.⁷⁸

„Gazetka Radiowa” nie przeszła obojętnie wobec trzeciej rocznicy śmierci „Wskrziesiciela Polski Odrodzonej Marszałka Józefa Piłsudskiego”⁷⁹. W numerze 11. wspomniano, że przed kilkunastu laty poproszono Piłsudskiego, aby „pozwolił uwiecznić swój głos na gramofonowej płycie”, na co ten wyraził zgodę, i dzięki temu w dniu jego imienin w 1938 r. można było przypomnieć młodym czytelnikom słowa wodza. Nagranie rozpoczął w dość żartobliwym tonie świadczącym o tym, że nie do końca wierzy w moc nowinek technicznych:

⁷³ S. Osińska, *Teatr*, „GR” 1938, nr 12, s. 22–23.

⁷⁴ *Kronika*, „GR” 1938, nr 11, s. 18.

⁷⁵ *Kronika*, „GR” 1938, nr 12, s. 11.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ *Kronika*, „GR” 1938, nr 13, s. 22.

⁷⁸ S. O.[sińska], *19 marzec 1938*, „GR” 1938, nr 13, s. 3–4.

⁷⁹ *Wielkość która nie przemija*, „GR” 1938, nr 11, s. 3.

Stoję przed jakąś dziwną trąbą i myślę, że głos mój ma się oddzielić ode mnie i pójść gdzieś w świat beze mnie, jego właściciela. Zabawne pomysły mają ludzie! Doprawdy, trudno się nie śmiać z tej dziwnej sytuacji, w której nagle głos pana Piłsudskiego się znajdzie. Wyobrażam sobie tę zabawną chwilę, gdy jakiś ananas korbką nakręci, śrubkę naciśnie — i jakaś trąba zamiast mnie gadać zacznie. Ciekawe! Chciałbym widzieć wtedy zebrane dzieci, do których trąba ludzkim głosem gada. A gdy pomyślę, że wśród tych dzieci nagle znaleźć się mogą moje własne, które na pewno pomyślą, że tatuś z nimi gdzieś za trąbą w chowanego się bawi, pusty śmiech mnie bierze, że ten biedny mój głos, ode mnie oddzielony, przestał nagle być moją własnością, i należy już nie wiem do kogo [...] do trąby czy do jakiegoś akcyjnego towarzystwa. Najzabawniejsza jest jednak myśl, że kiedy mnie już nie będzie, głos [mój] sprzedawanym będzie za trzy grosze gdzieś na jarmarkach, [...], jak pierniki, [...], jak jakie cukierki⁸⁰.

Bolesław Silicz przypomniał natomiast zasługi następcy i spadkobiercy idei Piłsudskiego, czyli marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego, stojącego wówczas na czele polskiej armii⁸¹. Drukując te teksty, zwracano uwagę na patriotyczne wychowanie młodego pokolenia gotowego poświęcić się walce w obronie niepodległości ojczyzny. Podobną wymowę miały harcerskie teksty Józefa Kempy⁸² oraz Józefa Kułagi⁸³. Ten drugi autor odniósł się m.in. do audycji *Kwadrans harcerski* nadawanej raz w tygodniu z rozgłośni radiowej we Lwowie⁸⁴. Poinformowano o pierwszym międzynarodowym kongresie skautów w Londynie, który miał się odbyć w lipcu 1938 r. z inicjatywy polskich instruktorów i instruktorek zuchowych oraz o działalności drużyn harcerskich z Lublina, Płocka i Katowic⁸⁵.

Drukowano artykuły lub krótkie wzmianki przybliżające młodym odbiorcom „Gazetki Radiowej” różne dziedziny nauki i popularyzujące wśród nich wiedzę. Były to publikacje z zakresu astronomii, przyrody, geografii i techniki. Z dziedziny astronomii na uwagę zasługują artykuły dotyczące zorzy polarnej i plam na Słońcu⁸⁶, informacje o Księżycu i jego odległości od Ziemi⁸⁷ i innych planetach Układu Słonecznego (Jowisz, Pluton, Saturn)⁸⁸, o czasie środkowoeuropejskim⁸⁹. W grupie tekstów przyrodniczych i geograficznych możemy natrafić na dotyczące mapy z oznaczeniem

⁸⁰ Jak marszałek Piłsudski do gramofonu mówił, „GR” 1938, nr 11, s. 6.

⁸¹ B. Silicz, *W dniu imienin wodza*, „GR” 1938, nr 11, s. 4–5.

⁸² J. Kempa, *Leśna przygoda*, „GR” 1938, nr 16, s. 10–11.

⁸³ J. Kułaga, *Pierwsze ćwiczenia*, „GR” 1938, nr 8–9, s. 6–9.

⁸⁴ J. Kułaga, *Wyprawa na mikrofon*, „GR” 1938, nr 10, s. 8–9.

⁸⁵ *W Londynie*, „GR” 1938, nr 13, s. 22; *W Katowicach*, „GR” 1938, nr 13, s. 22–23; *W Płocku*, „GR” 1938, nr 13, s. 23; *W Lublinie*, „GR” 1938, nr 13, s. 23.

⁸⁶ W. Frenkiel, *Chwilka pytań*, „GR” 1938, nr 12, s. 17–18.

⁸⁷ T. Maługa, *Prawda o księżycu*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 18.

⁸⁸ F. Burdecki, *Spójrzmy na gwiazdy. Świat w zmniejszeniu*, „GR” 1938, nr 2, s. 10.

⁸⁹ *To i owo. Która godzina?*, „GR” 1938, nr 15, s. 19.

uksztaltowania powierzchni Ziemi⁹⁰; przyływach morza i górze Mont Saint-Michel (Góra św. Michała) we Francji⁹¹; publikowano ciekawostki o zwierzętach (słoniach, lwach, pumach, małpach, psach)⁹². Poszerzano też wiedzę techniczną dzieci i młodzieży, pisząc o historii zegarów⁹³; zegarze słonecznym⁹⁴; metodzie tworzenia filmów rysunkowych przez Walta Disneya⁹⁵; początkach radia⁹⁶; ultradźwiękach i ich zastosowaniu podczas wypraw morskich⁹⁷; brytyjskim samolocie transportowym, a jednocześnie bombowcu „Maia”⁹⁸; planach lotu balonem „Gwiazda Polski” do stratosfery z udziałem kapitanów Franciszka Hynka i Zbigniewa Burzyńskiego, zwycięzców zawodów o puchar Gordona Bennetta oraz w roli obserwatora naukowego fizyka Konstantego Jodko-Narkiewicza⁹⁹; krótko przedstawiono największy okręt świata (francuski statek — pasażerski liniowiec SS Normandie)¹⁰⁰ i najdłuższy most w Danii¹⁰¹; opisano budowę Tunelu Simplona w Alpach z udziałem 4000 robotników¹⁰². Nie zabrakło artykułów z dziedziny modelarstwa (budowa modelu szybowca)¹⁰³; wydrukowano nowelę o locie szybowcem „Mewa” podczas burzy¹⁰⁴; znalazł się opis samolotu i przeżyć 15-letniej dziewczyny pilotującej samolot RWD¹⁰⁵; odwołano się do działalności Doświadczalnych Zakładów Lotniczych RWD (Rogalski, Wigura, Drzewiecki)¹⁰⁶; zaprezentowano przygody pilota mjr. Stanisława Skarżyńskiego¹⁰⁷; pisano o historii baloniarstwa (pierwszy balon wznosił się w przestworza 5 czerwca 1783 r. w Paryżu), francuskich i niemieckich konstruktorach balonowych oraz polskich pilotach balonowych (Franciszek Hynek, Zbigniew Burzyński, Antoni Janusz)¹⁰⁸; producentach i markach samochodów, np. (DKW, Maybach Motorenbau, Chevrolet, Škoda, Mercedes-Benz)¹⁰⁹.

⁹⁰ W. Frenkiel, *Chwilka pytań*, „GR” 1938, nr 4–5, s. 15–16.

⁹¹ J. Kempa, *Tu przyjdzie morze*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 15–16.

⁹² Z. Petersowa, *Miłość zwierząt*, „GR” 1938, nr 10, s. 18–19; S. Łoś, *Nie poprawiajmy przyrody!*, „GR” 1938, nr 4–5, s. 7–8.

⁹³ W. Frenkiel, *Chwilka pytań*, „GR” 1938, nr 3, s. 10.

⁹⁴ *To i owo. Żywe wskazówki*, „GR” 1938, nr 12, s. 19.

⁹⁵ W. Frenkiel, *Chwilka pytań*, „GR” 1938, nr 4–5, s. 14–15.

⁹⁶ T. Maluga, *Człowiek zdobywa świat. Historia radia*, „GR” 1938, nr 15, s. 16–17.

⁹⁷ *To i owo. Ciekawe zastosowanie radia*, „GR” 1938, nr 11, s. 19.

⁹⁸ *To i owo. [U dołu widzimy...]*, „GR” 1938, nr 12, s. 19.

⁹⁹ S. Osińska, *Człowiek zdobywa świat. Polski lot do stratosfery*, „GR” 1938, nr 13, s. 4–6.

¹⁰⁰ *To i owo. [Porównanie wielkości...]*, „GR” 1938, nr 12, s. 19.

¹⁰¹ *To i owo. Najdłuższy most*, „GR” 1938, nr 11, s. 19.

¹⁰² H. Glasgall, *Człowiek zdobywa świat. Tunel symplonski*, „GR” 1938, nr 10, s. 6–7.

¹⁰³ R. Walczak, *Budujemy szybowiec*, „GR” 1938, nr 3, s. 4; tenże, *Budujemy szybowiec.*

Dokończenie, „GR” 1938, nr 4–5, s. 16.

¹⁰⁴ L. Kowalewicz, *Burza złapała „Mewę”*. Nowela, „GR” 1938, nr 16, s. 20–21.

¹⁰⁵ L. Kowalewicz, *Jej pierwszy lot*, „GR” 1938, nr 15, s. 8–9.

¹⁰⁶ *Reportaż z Doświadczalnych Zakładów Lotniczych R.W.D.*, „GR” 1938, nr 4–5, s. 4–6.

¹⁰⁷ J. Kempa, *O kieszonkowym samolocie*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 4–6.

¹⁰⁸ S. Osińska, *Człowiek zdobywa świat. Gdy pilotów balonowych uważano za czarnoksiężników*, „GR” 1938, nr 11, s. 11–12.

¹⁰⁹ Zob. np.: *Świat techniki. Poznajemy samochody*, „GR” 1938, nr 15, s. 18.

Z uwagi na fakt, że „Gazetka Radiowa” ukazywała się w niespokojnych czasach poprzedzających wybuch II wojny światowej, nie mogło zabraknąć artykułów z militarystyki. Informowano młodych czytelników pisemka o: konstrukcji i historii czołgów (w tym) z czasów wojny polsko-bolszewickiej i pociągach pancernych w Polsce¹¹⁰; łodziach podwodnych¹¹¹; samolocie bombowym PZL P.37 „Łoś”¹¹²; budowie i działaniu torped oraz ich znaczeniu dla obronności¹¹³.

Interesujący i pouczający jest cykl artykułów Kazimierza Plucińskiego zawarty w dziale *Świat jest piękny i ciekawy*, w którym autor odwoływał się do historii, geografii oraz zwyczajów i obrzędów na świecie, niejednokrotnie w dość egzotycznych dla ówczesnego czytelnika miejscach. Informował np. o Seszelach oraz tamtejszej florze i faunie (żółwie, jaskółki, orzechy coco de mer)¹¹⁴; przyrodzie na Hawajach (m.in. wulkan Kīlauea)¹¹⁵; Wyspach Fidżi w Oceanii i ich mieszkańcach oraz gospodarce (plantacje trzciny cukrowej)¹¹⁶; hodowli bydła w Australii¹¹⁷; olbrzymich australijskich nietoperzach zwanych „latającymi lisami”¹¹⁸; Turkiestanie¹¹⁹; Maroku i mieście Fez¹²⁰; zwyczajach Abisyńczyków (dzisiejszych Etiopczyków)¹²¹; transporcie rzeczonym w Chinach¹²² i teatrze w tym kraju¹²³; giełdzie kwiatowo-warzywnej w Nowym Yorku¹²⁴. Pluciński pisał też o czarownicach i czarach w Meksyku oraz zaklinaczach deszczu¹²⁵.

W dziale *Wiadomości sportowe* pojawiały się informacje o różnych dyscyplinach (lekkoatletyka, gimnastyka, piłka nożna, boks, tenis, hokej) i zawodach sportowych, np.: mistrzostwach Polski w boksie rozgrywanych w Łodzi¹²⁶, hokejowych mistrzostwach świata w Pradze¹²⁷, a nawet o nieco oryginalnej imprezie, czyli ustanowieniu rekordu świata w lepieniu bałwanów przez dzieci szkolnych z Podlasia¹²⁸. Pisano

¹¹⁰ S. Osińska, *Na straży granic. Czołgi i pociągi pancerne*, „GR” 1938, nr 11, s. 7–9.

¹¹¹ W. Podhorski-Okołów, *Na straży granic. Łodzie podwodne*, „GR” 1938, nr 8–9, s. 9–11.

¹¹² *Na straży granic. Samolotem bombowym „P. 37”*, „GR” 1938, nr 17–18, s. 5–6.

¹¹³ W. Podhorski-Okołów, *Na straży granic. Torpedy*, „GR” 1938, nr 10, s. 10–11.

¹¹⁴ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Seszele*, „GR” 1937, nr 1, s. 8

¹¹⁵ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Hawaje*, „GR” 1938, nr 8–9, s. 12–13.

¹¹⁶ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Wyspy Fidżi*, „GR” 1938, nr 8–9, s. 13–15.

¹¹⁷ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Australia*, „GR” 1938, nr 12, s. 12–13.

¹¹⁸ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Australia*, „GR” 1938, nr 4–5, s. 11–13.

¹¹⁹ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Turkiestan*, „GR” 1938, nr 3, s. 9–10.

¹²⁰ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Maroko*, „GR” 1938, nr 10, s. 12–14.

¹²¹ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Abisynia*, „GR” 1938, nr 11, s. 13–14.

¹²² K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Chiny*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 12.

¹²³ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Chiny*, „GR” 1938, nr 16, s. 12–15.

¹²⁴ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. New York*, „GR” 1938, nr 11, s. 15.

¹²⁵ K. Pluciński, *Świat jest piękny i ciekawy. Meksyk*, „GR” 1938, nr 2, s. 8–9.

¹²⁶ *Wiadomości sportowe. Nowi mistrzowie Polski w boksie*, „GR” 1938, nr 17–18, s. 24.

¹²⁷ *Wiadomości sportowe. Hokejowe mistrzostwa świata w Pradze*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 24;

Wiadomości sportowe. Hokejowe mistrzostwa świata w Pradze, „GR” 1938, nr 8–9, s. 24.

¹²⁸ *Wiadomości sportowe*, „GR” 1938, nr 13, s. 24.

ponadto o wybitnych polskich i zagranicznych sportowcach: skoczku narciarskim Stanisławie Marusarzu¹²⁹, narciarzu Bronisławie Czechu¹³⁰ czy panamskim bokserze Alu Brownie¹³¹ oraz o sukcesach sportowych dzieci (7-letnim ciężarowcu ze Stanów Zjednoczonych Bobim Jimbacku)¹³².

Na łamach pisemka ogłaszano konkursy dla czytelników i podawano listę zwycięzców. Drukowano łamigłówki (zadania) umysłowe wraz z ich rozwiązaniami. W rubryce *Uśmiechnij się* pojawiały się anegdoty, a w dziale *To i owo* ciekawostki, np. o największym i najmniejszym człowieku, najmniejszej kobiecie¹³³ czy wieku zwierząt¹³⁴.

Podsumowanie

Zaprezentowana w niniejszym artykule „Gazetka Radiowa” spełniała liczne funkcje. Przede wszystkim kształtowała poglądy i postawy odbiorców przez dostarczanie im niezbędnej wiedzy o kraju i świecie oraz wyzwała ich aktywność sportową i twórczą. Pełniła również funkcję rozrywkową i poznawczą. Z uwagi na fakt, że sięgały po nią dzieci i młodzież, zainteresowane nowym medium, jakim w Drugiej Rzeczypospolitej było radio, pisemko kształtowało ponadto gusty czytelnicze.

Twórcy periodyku nie przypuszczali zapewne, że zaledwie przez pół roku zdołają podolać wyzwaniu, jakim było edytowanie niszowego, przeznaczonego dla wąskiej grupy odbiorców pisemka radiowego. Na podwójnym 17.–18. numerze opublikowanym w początkach maja 1938 r. zakończyli działalność i zaprzestali, najpewniej ze względu na wygórowane koszty druku i małą liczbę abonentów, wydawania „Gazetki Radiowej”. Było to bowiem czasopismo adresowane do dzieci i młodzieży, które zetknęły się w szkole lub w domu z radiem i polubiły to medium. Nie każdy jednak mógł sobie wówczas pozwolić na posiadanie radioodbiornika, a jednym z zadań redakcji była przecież promocja tego medium i ukazanie go młodemu pokoleniu jako wygodnego oraz nowoczesnego źródła informacji, wiedzy i rozrywki.

¹²⁹ *Wiadomości sportowe. Stanisław Marusarz*, „GR” 1938, nr 10, s. 24.

¹³⁰ *Wiadomości sportowe. Bronisław Czech*, „GR” 1938, nr 11, s. 24.

¹³¹ *Wiadomości sportowe. Al Brown*, „GR” 1938, nr 11, s. 24.

¹³² *Wiadomości sportowe*, „GR” 1938, nr 13, s. 24.

¹³³ *Czy wiecie że...*, „GR” 1938, nr 16, s. 21; *To i owo. Różne naj...*, „GR” 1938, nr 13, s. 18.

¹³⁴ R. Hailliant, *To i owo. Ile mają lat?*, „GR” 1938, nr 6–7, s. 14.

Bibliografia

Źródła:

„Gazetka Radiowa” 1937–1938.

Opracowania:

- Bibliografia czasopism warszawskich 1579–1981*, t. 2, *Litery E–Ł*, oprac. K. Zawadzki, Warszawa 1996.
- Cieślukowa A., *Radio jako nowe medium w opiniach polskich autoritetów drugiej połowy lat 20. XX wieku. Na podstawie publikacji tygodnika „Radio” 1926–1929*, [w:] *Od modernizacji do mediasfery. Meandry transformacji w komunikowaniu. Prace ofiarowane dr. hab. Ryszardowi Filasowi*, pod red. A. Cieślukowej i P. Płanety, Kraków 2020, s. 407–428.
- Encyklopedia Krakowa*, [red. prow. A.H. Stachowski], Warszawa – Kraków 2000, s. 84–85.
- Grzegorzczak P., *Twórcy i badacze kultury zmarli w latach 1956–1967*, cz. 2, Warszawa 1986, s. 298–299.
- Habielski R., *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2009.
- Habielski R., *Polskie czasopiśmiennictwo radiowe. Przegląd informacyjno-bibliograficzny*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej” 1985–1986, nr 4, s. 49–60.
- Jarnuszkiewicz M., *Bibliografia radia i telewizji*, Warszawa 1980.
- Jarowiecki J., *Czasopisma dla dzieci i młodzieży*, cz. 1, 1918–1945, Kraków 1990.
- Jarowiecki J., *Prasa dla dzieci i młodzieży oraz prasa młodzieżowa w latach 1918–1939*, [w:] *Prasa dziecięca i młodzieżowa (studia i materiały)*, pod red. M. Adamczyka i J. Jarowieckiego, Kielce 1982, s. 8–53.
- Kaszuba E., *Państwowotwórcza rola Polskiego Radia w II Rzeczypospolitej w świetle pisma „Radio” / „Antena”. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2019.
- Kubikowski Z., *Łoś Stefan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18, Wrocław – Warszawa – Kraków 1973, s. 434–435.
- [Kwiatkowski M.J.], *Czasopisma radiowe i telewizyjne*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, pod red. J. Maślanki, Wrocław [i in.] 1976, s. 51.
- Kwiatkowski M.J., *„Tu Polskie Radio Warszawa...”*, Warszawa 1980.
- Leitgeber S., *Pluciński Kazimierz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 26, Wrocław [i in.] 1981, s. 748–749.
- Markowski T., *Gerzabek Jerzy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958, s. 409–410.
- Miszczak S., *Historia radiofonii i telewizji w Polsce*, Warszawa 1972.
- Paczkowski A., *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980.
- Podleski C., *Apostolstwo Chorych*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1994, nr 27/28, s. 331–342.
- Siuda M.M., *„Gazetka Radiowa” (1937–1938). Zestawienie bibliograficzne*, „iNFOTEZY” 2022, nr 1, s. 93–108.

Netografia:

- Janicki K., *Abonament za media publiczne nie jest nowym wynalazkiem. Ile kosztował w II RP i co groziło nieplacącym?*, <https://wielkahistoria.pl/abonament-za-media-publiczne-nie-jest-nowym-wynalazkiem-ile-kosztowal-w-ii-rp-i-co-grozilo-nieplacacym/>.
- Soporowska-Wojtczak O., *Twórczość Elżbiety Szemplińskiej-Sobolewskiej*, [mps pracy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. E. Kraskowskiej], Poznań 2013, <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/8795?mode=full>.
- Trościanko W., *Obóz laureata*, „Archiwum Emigracji” 2011, z. 1–2, s. 188–198, <https://apcz.umk.pl/AE/article/view/AE.2011.011/927>.
- Wanda Tatarkiewicz-Małkowska*, <https://encyklopediateatru.pl/osoby/17908/wanda-tatarkiewicz-malkowska>.
- Willaume-Pielka E., *Zdzisław Marynowski – Wspomnienie*, <https://ornatowski.com/genealogia/wspomnienia/zdzislaw-marynowski-wspomnienie/>.